

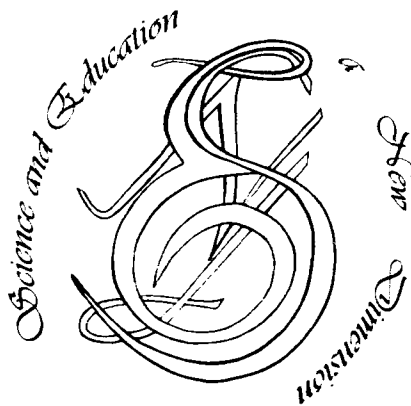
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(58), Issue 133, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Pedagogy and Psychology



Динаміка та взаємодія факторів професійного становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери

О. А. Столярчук..... 67

Використання інноваційних методів під час роботи із студентами-психологами

І. В. Мельничук, Л. М. Цибух..... 71

Динаміка та взаємодія факторів професійного становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери

О. А. Столярчук

Київський університет імені Бориса Грінченка
Corresponding author. E-mail: o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

Paper received 21.06.17; Revised 26.06.17; Accepted for publication 01.07.17.

Анотація. У статті проаналізовано провідні детермінанти професійного становлення майбутніх фахівців на етапі професійної підготовки. Розкрито зміст факторів становлення особистості майбутнього фахівця соціономічної сфери, проаналізовано їх взаємодію та динаміку під час фахового навчання. Зафіксовано домінування зовнішніх факторів професійного становлення особистості на етапі її фахової підготовки. Встановлено, що спільними впливовими факторами професійного становлення майбутніх психологів, юристів і педагогів є рефлексія професійного розвитку, внутрішня мотивація і засади професійної спрямованості.

Ключові слова: професійне становлення, фактори професійного становлення, професійна підготовка, майбутній фахівець.

Вступ. Суперечності соціально-економічного розвитку сучасного вітчизняного суспільства породжують трансформацію соціальних орієнтирів і цінностей, що детермінує істотні зміни в характері впливу середовища на процес становлення особистості. Складається нова соціальна ситуація, яка виявляється в переорієнтації внутрішнього світу особистості стосовно зовнішнього соціального впливу. Відображенням змін, що відбуваються, є соціально-психологічні особливості особистісно-професійного становлення сучасних фахівців, що здійснюється в процесі їх професійної підготовки. Відповідно, наукової доречності та прикладного значення набуває розробка цілісної системи психологічного забезпечення професіогенезу особистості на етапі її фахової підготовки. Вивчення детермінації професійного становлення студентів сприятиме оптимізації психолого-педагогічного супроводу їх професіоналізації на етапі фахового навчання.

Короткий огляд публікацій. Професійне становлення особистості потрапило у фокус наукових досліджень ряду вчених, як-от Г. С. Абрамова, В. О. Бодров, О. Ф. Бондаренко, М. Й. Боришевський, Л. Ф. Бурлачук, Н. Ю. Волянчук, А. О. Деркач, Е. Ф. Зеєр, О. М. Кокур, С. Д. Максименко, А. К. Маркова, А. Маслоу, Л. М. Мітіна, В. Ф. Моргун, В. Г. Панок, Н. А. Побірченко, Ю. П. Поваренков, Н. І. Пов'якель, Л. Г. Подоляк, А. О. Реан, К. Роджерс, М. В. Савчин, В. А. Семиченко, О. П. Сергєєнкова, О. Г. Солодухова, Д. С'юпер, В. А. Татенко, Т. М. Титаренко, О. Р. Фонарьов, Н. В. Чепелева, Ю. М. Швалб, В. М. Шмаргун, Л. І. Шумська, В. І. Юрченко, Т. С. Яценко та ін. Науковцями розкриті складники, чинники та механізми професійного становлення особистості. Водночас питання детермінації становлення особистості сучасного фахівця на етапі професійного навчання потребує перегляду, поглиблення й інтеграції.

Більшість дослідників правомірно тлумачать професійне становлення особистості як багатофакторний процес. Білоруський психолог Л. І. Шумська слушно вказує на зумовленість особистісно-професійного становлення студентів сукупністю зовнішніх і внутрішніх детермінант, які мають як цілеспрямований, так і стихійний характер впливу. Суспільство і соціальне середовище життєдіяльності студентів зумов-

люють зовнішню детермінацію, а внутрішня детермінація забезпечується мотиваційною сферою студентів та їх адекватною соціально-психологічною позицією щодо зовнішнього впливу середовища. До числа пріоритетних зовнішніх факторів увійшли соціальні потреби, цінності, мотиви, відносини, освітній і соціокультурний простір ВНЗ, соціальне мікросередовище, особистість викладача; змістовні характеристики мотиваційної сфери визначаються як системоутворюючий внутрішній фактор становлення особистості [3].

Російський психолог Е. Ф. Зеєр вважає провідними чинниками професійного розвитку суперечності між особистістю і зовнішніми умовами життєдіяльності (зовнішні) та внутрішньоособистісні суперечності. До зовнішніх чинників вищезгаданий вчений відносить соціально-економічні умови, провідну учбово-професійну і професійну діяльність, техніко-технологічний рівень діяльності, систему стимулювання професійного росту, випадкові обставини і життєво важливі події. Внутрішні чинники становлять біопсихічні і фізіологічні особливості, соціально-професійна активність, мотиви і смисли професійної діяльності, потреби в реалізації свого професійно-психологічного потенціалу та в самореалізації. кризи професійного становлення, а також ірраціональні потяги [2, с. 38].

Дослідник С. О. Дружилов наголошує, що сама професіоналізація (як процес професійного становлення), і подальша професійна діяльність вимагає наявності певних особистісних якостей людини, а також внутрішніх можливостей їх розвитку [1, с. 146]. Таким чином, детермінація професійного становлення особистості поєднує зовнішні та внутрішні чинники.

Метою роботи є висвітлення та аналіз результатів здійснення факторного аналізу професійного становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Методи та вибірка дослідження. У процесі емпіричного дослідження використовувались такі методи, як тестування, анкетування, встановлення середніх значень, факторний і дисперсійний аналіз для виявлення впливових чинників професійного становлення особистості студента та взаємозв'язків між ними. Вибірку склали 589 студентів 1-6 курсів трьох спеціальностей – майбутніх педагогів, психологів і юристів.

Результати та їх обговорення. Під час констатувального експерименту було виявлено, що лише третина студентів знаходяться на високому та дуже високому рівнях професійного становлення, натомість ще стільки ж опитаних характеризуються дуже низьким і низьким його рівнями (табл. 1). Краще ситуація виглядає у майбутніх психологів, гірше – у майбутніх юристів і педагогів.

Таблиця 1. Диференціація показників професійного становлення студентів (за спеціальністю)

Рівні професійного становлення	Спеціальність					
	Психологія		Правознавство		Педагогіка	
	п	%	п	%	п	%
Дуже низький	29	16	32	19	49	21
Низький	28	15	17	10	25	10
Середній	53	29	58	35	83	35
Високий	38	21	34	20	43	18
Дуже високий	35	19	27	16	38	16

Для формування програми корекційного та превентивного впливу важливо мати уявлення про фактори цього становлення та ключові механізми його дії. Відповідно, було використано процедуру факторного аналізу даних психодіагностичних методик. В результаті проведеного аналізу виділено факторну модель з шістьма факторами:

- зовнішня стимуляція професійного становлення,
- внутрішня мотивація професійного становлення,
- рефлексія професійного розвитку,
- відкритість до особистісного розвитку,
- засади професійної спрямованості,
- соціальні маркери професійної успішності.

Одержана факторна модель пояснює 54% загальної дисперсії, що є цілком задовільним з огляду на поставлене завдання – виявлення тенденцій взаємодії між окремими факторами професійного становлення студентів. Змістовний склад кожного виділеного фактору відображено в таблиці 2; значення факторних навантажень менші за 0,1, опущено програмою SPSS для спрощення аналізу одержаних даних.

Таким чином, у досліджуваній вибірці студентів більшою мірою проявлені фактори зовнішньої стимуляції професійного становлення (15%) та його внутрішньої мотивації (12%); менше представлені рефлексія професійного розвитку (8%); відкритість особистісному розвитку (7%); засади професійної спрямованості (6%) та соціальні маркери професійної успішності (6%). Такий розподіл свідчить про домінування зовнішніх факторів професійного становлення особистості на етапі її фахової підготовки.

Застосування дисперсійного аналізу показало, що спільними впливовими факторами професійного становлення студентів, які опановують психологічну, юридичну та педагогічну спеціальності, є рефлексія професійного розвитку ($F=8,479^{**}$, де F – значення коефіцієнту Фішера, статистична значущість: « ** » – $p \leq 0,01$), внутрішня мотивація ($F=2,820^{**}$) і засади професійної спрямованості ($F=2,290^{**}$).

Також встановлено відмінності впливовості факторів професійного становлення студентів різних спеціальностей. Зокрема, фахове становлення майбутніх психологів базується на провідній дії двох факторів – рефлексії професійного розвитку ($F=4,630^{**}$, $p=0,000$)

та внутрішньої мотивації ($F=2,354^{**}$, $p=0,000$). Найбільш значущими факторами професійного становлення майбутніх юристів також є рефлексія професійного розвитку ($F=4,625^{**}$, $p=0,000$) та внутрішня мотивація ($F=2,820^{**}$, $p=0,007$). Менш вагомим фактором постають засади професійної спрямованості ($F=1,644^*$, $p=0,014$). Специфічну картину впливових факторів професійного становлення виявлено у майбутніх педагогів, позаяк найвагомішими є рефлексія професійного розвитку ($F=4,407^{**}$, $p=0,000$) та засади фахової спрямованості ($F=2,434^{**}$, $p=0,000$), також впливовою є зовнішня стимуляція професійного становлення ($F=1,438^*$, $p=0,037$).

Важливим кроком дослідження є виявлення взаємодії факторів професійного становлення майбутніх фахівців із показниками його рівнів. Констатувальним дослідженням встановлено, що зростання рівнів професійного становлення студентів супроводжується стрімким посиленням його внутрішньої мотивації. Водночас зростання показників професійного становлення відбувається на тлі ідентичної значущості його зовнішньої стимуляції. Перехід студента від середнього до високого рівня професійного становлення характеризується незначним посиленням дієвості фактору зовнішньої стимуляції. Лише при досягненні особистістю високого рівня професійного становлення впливовість цього фактору суттєво зменшується.

Зафіксовано тенденцію стрімкого збільшення показників рефлексії професійного розвитку на тлі зростання рівня професійного становлення. Показники фактору відкритості студента до особистісного розвитку залишаються загалом ідентичними впродовж фахової підготовки, зафіксовано незначне їх зростання при переході особистості з високого до дуже високого рівня професійного становлення.

Соціальні маркери професійної успішності в цілому зберігають свої показники при зміні рівнів професійного становлення. Зниження дієвості фактору соціальних маркерів професійної успішності зафіксовано лише при переході особистості від дуже низького до низького рівня професійного становлення, а також від високого до дуже високого. Прогрес професійного становлення при переході особистості від дуже низького до низького рівня супроводжується дуже значним зростанням показників фактору засад професійної спрямованості, надалі показники цього фактору залишаються загалом ідентичними.

Доречним є відстеження дієвості факторів професійного становлення студентів упродовж їх фахового навчання. Так, початок фахового навчання характеризується значним зменшенням впливовості як зовнішньої стимуляції професійного становлення першокурсників, так і їх внутрішньої мотивації. Очевидно, провідною у цьому періоді є соціальна адаптація особистості. Другий рік навчання студентів характеризується подальшим послабленням дії внутрішньої мотивації професійного становлення на тлі посилення ролі зовнішньої стимуляції. Упродовж завершення навчання у бакалавріаті та початку здобуття повної вищої освіти у магістратурі студенти характеризуються ідентично низькою значущістю фактору внутрішньої мотивації їх професійного становлення, лише шостий курс супроводжується зростанням дієвості цього фак-

тору. Фактор зовнішньої мотивації професійного становлення майбутніх фахівців послідовно втрачає свої позиції впродовж першого, третього та шостого років

навчання. хоча початок навчання у магістратурі відповідає посиленню значущості цього фактору.

Таблиця 2. Факторна структура професійного становлення майбутніх фахівців

Показники особистісного становлення	Фактор 1. Зовнішня стимуляція проф. становлення	Фактор 2. Внутрішня мотивація проф. становлення	Фактор 3. Рефлексія проф. розвитку	Фактор 4. Відкритість до особистісного розвитку	Фактор 5. Засади проф. спрямованості	Фактор 6. Соціальні маркери проф. успішності
Мотив навчання – вимоги викладачів	.731	.121	-	-	.120	
Мотив навчання – академічна готовність	.727	.213	.106	-	-.127	
Мотив навчання – незанедбаність навчання	.697	.282	-	-	-.156	-.195
Мотив навчання – невідставання від одногрупників	.671	-	-	-.125		.158
Мотив навчання - приклад для одногрупників	.639	-	.187	-	.165	.318
Мотив навчання – повага викладачів	.633	.148	-	-	.230	.255
Мотив навчання – академічний успіх	.610	-	.228	-		
Мотив навчання – уникнення осуду за погане навчання	.574	-	-.168	-	.172	.322
Професійна цінність – саморозвиток	-	.823	-	-		.180
Професійна цінність самореалізація	-	.773	.101	-		.189
Мотив навчання – стати висококваліфікованим фахівцем	.241	.600	.274	-	.186	-.163
Мотив навчання – засвоєння знань	.378	.597	.105	-		-.334
Мотив навчання – успішність професійної діяльності	.269	.579	.136	-	.232	-.119
Професійна цінність – задоволення від роботи	-	.545	-	-		.201
Рівень професійної готовності	-	-	.661	-		
Академічна успішність	.129	.223	.654	-		
Професійна самооцінка			.565	-	.267	
Професійний Я-образ	.318	.236	.416	.113	-.106	.304
Синергічність	-	-	-.147	.808	.115	
Самоактуалізація	-	-	.257	.743		
Позитивна природа людини	-	-	.132	.629		
Гнучкість	-.267	-	-.114	.565		
Байдужість до професії	-.102	-.160	-.142	-	-.762	
Інтерес до професії	-	.192	.202	-	.671	
Зовнішня перешкода – вимогливість викладачів	-	-	-	-	-.430	-.106
Професійна цінність – соціальний статус	.305	-	-	-		.706
Професійна цінність – кар'єра	.116	.437	-	-		.569
% поясненої дисперсії	15%	12%	8%	7%	6%	6%

Фактор рефлексії професійного розвитку студентами загалом має тенденцію зростати впродовж фахового навчання. Лише другий курс характеризується незначним спадом рефлексивних процесів. Натомість, стрімке зростання дії цього чинника виявлено у студентів п'ятого курсу. Можна зробити висновок, що навчання у магістратурі є сприятливим підґрунтям для рефлексії професійного розвитку майбутніми фахівцями.

Набуття молоді людиною нового соціального статусу – студента – супроводжується значним зростанням відкритості до особистісного розвитку. Надалі цей фактор професійного становлення має суперечливу динаміку: періоди спаду під час другого і четверто-

го років навчання чергуються зі зростанням впливовості на третьому і п'ятому курсах.

Доволі різкі перепади впливовості під час фахового навчання характерні для наступних факторів – засад професійної спрямованості та соціальних маркерів професійної успішності. На початку фахової підготовки дієвість обох факторів дещо зростає. Однак до завершення навчання на бакалавріаті професійна спрямованість майбутніх фахівців соціономічної сфери формується обмежено, оскільки показники цього фактору вагомо знижуються. Стрибок у сторону зростання впливовості цього фактору спостерігається на початку навчання у магістратурі, але аналогічний стрибок зменшення показників виявлено щодо шес-

тикурсників. Несуттєва впливовість фактору соціальних маркерів професійної успішності, що властива студентам першого-третього курсів, змінюється на збільшення значущості цього фактору впродовж випускних – четвертого та шостого курсів.

Висновки. Отже, виявлені закономірності свідчать про те, що каталізаторами професійного становлення особистості майбутнього фахівця є зовнішні чинники, а подальшими активаторами – внутрішні, зокрема мотивація та рефлексія професійного розвитку. Виокремлено такі фактори професійного становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери, як зовнішня

стимуляція, внутрішня мотивація, рефлексія професійного розвитку, відкритість особистісному розвитку, засади професійної спрямованості та соціальні маркери професійної успішності. Встановлено, що спільними впливовими факторами професійного становлення майбутніх психологів, юристів і педагогів є рефлексія професійного розвитку, внутрішня мотивація і засади професійної спрямованості. Зафіксоване зростання рівня професійного становлення супроводжується збільшенням впливовості факторів його внутрішньої мотивації та рефлексії професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружилов С.А. Индивидуальный ресурс профессионального развития как необходимое условие становления профессионализма человека // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2010. № 5. С. 145-148.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий. – М.: Академический Проект: Фонд «Мир», 2006. – 336 с.
3. Шумская Л. И. Личностно-профессиональное становление студентов в процессе вузовской социализации: дис. д-ра психол. наук: 19.00.05 / Шумская Любовь Ивановна. – Минск, 2005. – 363 с.

REFERENCES

1. Druzhilov S. A. Individual resource of professional development as a necessary condition of becoming of professionalism of the person // International Journal of Applied and Fundamental Research. 2010. 5. P. 145-148.
2. Zeer E. F. Psychology of professions. – M.: Akademicheskij Proekt: Fond «Mir», 2006. 336 p.
3. Shumskaya L. I. Personal and professional becoming of students in the process of university socialization: Doctoral thesis. Minsk, 2005. 363 p.

Dynamics and interaction of factors of professional becoming of future specialists of the socio-economic sphere

О. А. Столярчук

Abstract. The leading determinants of future specialists' professional becoming were analyzed in the article. The content of the factors of future specialists' professional becoming was disclosed. Dynamics and interaction of factors of professional becoming of future specialists of the socio-economic sphere were analyzed. The domination of external factors of the professional becoming of the personality at the stage of her professional studying was founded. The reflection of professional development, internal motivation and the foundations of a professional orientation are general influential factors of professional becoming of future psychologists, lawyers and teachers.

Keywords: professional becoming, factors of professional becoming, professional studying, future specialist.

Динамика и взаимодействие факторов профессионального становления будущих специалистов социально-экономической сферы

О. А. Столярчук

Аннотация. В статье проанализированы ведущие детерминанты профессионального становления будущих специалистов на этапе профессиональной подготовки. Раскрыто содержание факторов становления личности будущего специалиста социально-экономической сферы, проанализированы их взаимодействие и динамика во время профессионального обучения. Зафиксировано доминирование внешних факторов профессионального становления личности на этапе ее профессиональной подготовки. Установлено, что общими влиятельными факторами профессионального становления будущих психологов, юристов и педагогов являются рефлексия профессионального развития, внутренняя мотивация и основы профессиональной направленности.

Ключевые слова: профессиональное становление, факторы профессионального становления, профессиональная подготовка, будущий специалист.